

Богдан КОБАЛЬ,
бакалавр-туризмознавець факультету туризму та міжнародних комунікацій
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород) fagod@ukr.net

ІСТОРИЯ РОЗВИТКУ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

У статті здійснено дослідження історії етнографічного туризму в Україні. Автор дійшов висновку, що історична та культурна спадщина створюють необхідні передумови для інтенсивного розвитку історичного та відповідно етнографічного туризму, як його підвиду. Розкриття теми стало можливим завдяки використанню загальнонаукових методів: аналізу, синтезу, системності, узагальнення, конкретності, історизму та діалектичного методу. У науковій праці також використано спеціально наукові методи дослідження: історико-порівняльний, історико-синтетичний, історико-діахронний, емпіричного аналізу тощо.

Ключові слова: історико-культурні ресурси, етнос, етнографічний туризм, етнічні групи, етнічна географія.

Лит. 19.

Bohdan KOBAL,
bachelor; Uzhgorod National University,
faculty of tourism and international communications
(Ukraine, Uzhgorod) fagod@ukr.net

HISTORY OF ETHNOGRAPHIC TOURISM IN UKRAINE

The article studies the history of ethnographic tourism in Ukraine. The author concludes that historical and cultural heritage create the necessary prerequisites for intensive development under historical and ethnographic tourism as its subspecies. The theme was made possible through the use of scientific methods, analysis, synthesis, system, synthesis, specific, historical and dialectical method. In the scientific work also used special scientific methods of research: historical and comparative, historical and synthetic, historical and diachronic, empirical analysis and more.

Keywords: historical and cultural resources, ethnicity, ethnographic tourism, ethnic groups, ethnic geography
Ref. 19.

Богдан КОБАЛЬ,
бакалавр-туризмовець факультета туризму та міжнародних комунікацій,
ГВУЗ «Ужгородський національний університет»
(Україна, Ужгород) fagod@ukr.net

ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

В статье проведено исследование истории этнографического туризма в Украине. Автор пришел к выводу, что историческое и культурное наследие создают необходимые предпосылки для интенсивного развития исторического и соответственно этнографического туризма, как его подвида. Раскрытие темы стало возможным благодаря использованию общенаучных методов: анализа, синтеза, системности, обобщения, конкретности, историзма и диалектического метода. В научной работе также использованы специально научные методы исследования: историко-сравнительный, историко-синтетический, историко-диахронный, эмпирического анализа и др.

Ключевые слова: историко-культурные ресурсы, этнос, этнографический туризм, этнические группы, этническая география.

Лит. 19.

Постановка проблеми. Актуальність даної теми дослідження обумовлена тим, що етнографічний туризм в Україні стає одним з найбільш популярних видів туризму, оскільки він здатен задовольнити інтереси людей які бажають ознайомитися з історичними і культурними традиціями українського народу та етнографічних груп відповідно. Інтенсивний розвиток етнотуризму на теренах нашої країни розпочався ще у 20 – 30-ті рр. минулого століття, зокрема в

Галичині, Закарпатті та Буковині. Сучасний етап історії етнотуризму розпочався з 1991 р., тобто із здобуттям Україною незалежності.

Аналіз досліджень. Проблематику дослідження етнографічного туризму, визначення його історії і термінології частково розглянуто у працях О. Дутчак [3], С. Муравської [9], В. Кифяка [6], Б. Савчука [12], О. Любіцевої [7], М. Орлової [10], М. Малової [8] та ін.

Метою даної статті – дослідити історію розвитку етнографічного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Етнографічний туризм – це вид пізнавального туризму, основною метою якого є відвідування етнографічних об'єктів для пізнання культури, архітектури, побуту і традицій народу (етносу). У 1977 р. американський етнолог В. Сміт, першим дав визначення цього поняття: етнічний туризм – це пізнання глибинних традицій екзотичних народностей, відвідування їхніх домівок та поселень, спостереження за обрядами. Р. Макінтош та С. Гьольднер визначили етнографічний туризм як подорож з метою спостереження за культурою і способом життя екзотичних народів [18, 18–32].

Туристичні ресурси для розвитку етнографічного туризму в Україні багаті і своєрідні. Зокрема, це пам'ятки архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця. Єдність природних та культурних чинників визначається поняттям «етнокультурні ландшафти», важливими складовими яких виступають промисли та ремесла, традиції обряди та звичаї. Виділяють окремі їх типи:

1. Етнокультурні ландшафти, виділені на підставі поєднання господарської діяльності і природних умов;
2. Ландшафти, виділені на підставі поєднання природних умов, розселення, традицій і побуту;
3. Ландшафти, виділені на підставі поєднання матеріальної і духовної культури, зокрема, архітектура;
4. Сучасні ландшафти з елементами туристичної інфраструктури – готелі, туристичні комплекси, садиби [16, 259–265].

У сукупності все це створює сприятливі умови для відпочинку та ознайомлення з історією й культурою народу. Сучасний етнографічний туризм може бути:

1. Внутрішнім – відвідування сільської місцевості міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними діалектами, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів;
2. Зовнішнім – відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів [2].

В Україні етнографічний туризм сьогодні ще не набув значної популярності. Це пов'язано з тим, що учасниками відповідних турів є, зазвичай, люди третього віку – пенсіонери. Оскільки у нашій державі ця категорія туристів подорожує набагато менше, ніж представники інших вікових груп, то етнотуризм не є таким поширеним, як інші види туризму. В Україні етнічний туризм часто називають ностальгійним туризмом, який пов'язаний з відвідуванням місця народження, місця проведення дитинства або деякого періоду із життя учасника подорожі [15, 217].

Як зазначалося вище, Україна має перспективи для розвитку етнографічного туризму, що базуються на багатих історико-культурних туристичних ресурсах. На території України їх нараховується близько 130 тис., зокрема: а) 56206 пам'яток археології; б) 51364 пам'яток історії; в) 5926 пам'яток монументального мистецтва; г) 16293 пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні [13, 126–153].

В Україні є етнографічні музеї, які і вивчають і експонують етнографічні колекції та знайомлять сучасників із процесами етногенезу, побутом і культурою різних етнічних спільнот та історичних періодів. Більшість сучасних етнографічних музеїв країни репрезентують відвідувачам тематичні експозиції традиційної культури українського народу: а) ужитково-побутові й мистецькі предмети XVIII – початку XX ст.; б) локальних експонатів, зібраних з усіх етнографічних земель України: Лемківщини, Бойківщини, Гуцульщини, Буковини, низинного Закарпаття, Західного і Східного Поділля, Волині і Центрально-Східного Полісся, Середньої Наддніпрянщини, Слобожанщини, Донеччини, Надчорномор'я.

Серед них можемо виділити:

1. Коломийський музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського;
2. Косівський музей народного мистецтва та побуту Гуцульщини на Івано-Франківщині;

3. Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАНУ у Львові;
4. Печенізький краєзнавчий музей;
5. Етнографічний музей «Українська слобода» у Харківській області;
6. Музей культури та побуту Уманщини;
7. Ряд музеїв на Закарпатті тощо [1].

З другої половини ХХ ст. почали з'являтися музеї під відкритим небом – «скансени». Це музеї, в яких відтворено етнічну культуру. Скансени реконструюють стару техніку, предмети побуту і житло. Ці музеї відрізняються від звичайних наявністю анімаційного елемента. Першим таким музеєм в Україні став Національний історико-етнічний заповідник «Переяслав», який був створений у 1951 р. на основі краєзнавчого музею. На сьогодні це один з найбільших історико-етнографічних заповідників України, – його площа становить 3050 га. Заповідник зберігає визначні пам'ятки історії та культури, різноманітні музейні колекції, що мають велике історичне й художнє значення. До складу заповідника входять більше 400 об'єктів та пам'яток культурної спадщини. У його складі діють 24 тематичні музеї різних профілів, більшість з яких розміщується у пам'ятках архітектури: церкви, колишні міщанські та поміщицькі будинки, селянські хати та ін. Основний фонд заповідника налічує більше 180 тис. одиниць зберігання. Після зазначеного історичного заповідника були побудовані музеї на Закарпатті, Львівщині та Київщині [14].

Для популяризації цих музеїв проводять міжнародні фестивалі:

1. Міжнародний фестиваль «Поліське літо з фольклором»;
2. Міжнародний фестиваль «Калинове літо на Дніпрі»;
3. Міжнародний фестиваль «Етновир»;
4. Міжнародний фольклорний молодіжний фестиваль традиційної культури «Древлянські джерела» та ін.

Поштовхом до розвитку етнічного туризму і формування загальнонаціональної ідентичності стали державні програми: «Програма розвитку краєзнавства на період до 2010 року» (Постанова КМУ від 10 червня 2002 р. № 389); Державна програма розвитку туризму на 2002 – 2010 роки (Постанова КМУ від 29 квітня 2002 р. № 583); «Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» (затверджена Постановою КМУ від 21 липня 2006 р. № 1001). Зокрема, у в останній згадується значна кількість пам'яток історії та культури, які можуть привабити іноземних та вітчизняних туристів, наголошується на низькому рівні інформаційно-рекламного забезпечення на внутрішньому і зовнішньому ринках [1; 5].

На сьогодні в Україні не ведуться системні дослідження можливостей етнічного туризму для розвитку малих міст і сільських населених пунктів, не ведеться статистичний облік етнічного туризму. Культурна спадщина не рекламується достатньою мірою на внутрішньому і зовнішньому ринках. Наприклад, з 437 українських музеїв тільки 97 мають власні сайти: 23 – київські музеї та 74 – регіональні музеї. Більшість сайтів музеїв мають лише українську та російську версії [11, 32–57; 17, 208–211].

Передумовою розвитку етнотуризму в Україні є також багата різноманітність діаспор: російської, польської, грецької, білоруської, молдавської, єврейської, угорської, румунської, циганської, гагаузької, вірменської та ін. [19].

Для Карпатського регіону характерна етнічна самобутність лемків, гуцулів, бойків. Ці етнічні групи приваблюють як вітчизняних, так і закордонних туристів своєю унікальною культурою: народною архітектурою, звичаями, фольклором, кухнею. Спираючись на багатий етнічний потенціал гуцулів, розробляються етнічні маршрути (наприклад, «Гуцульські коломийки») [16, 259–265].

Закарпатська область є одним із важливих регіонів України, в якому туристична галузь має всі умови для пріоритетного розвитку. Активний розвиток туризму є можливим завдяки наявності та використанню унікальних природних, історико-культурних та соціально-економічних ресурсів, які доповнюються вигідним економіко-географічним положенням, самобутньою історією та культурою краю. Важливе значення для туристичної індустрії мають ресурси, які не вимагають великих фінансових затрат [1; 2].

Головними перспективами розвитку етнографічного туризму можуть стати наступні кроки: 1) вивчення та застосування міжнародного досвіду державної підтримки етнічного туризму; 2) створення та розроблення кільцевих, лінійних, спеціальних маршрутів на основі етнографічних пам'яток та етнокультурних об'єктів. Ці маршрути на початковому етапі їх впровадження повинні бути спрямовані на специфічний сегмент споживачів, а саме на тих, хто цікавиться етнокультурною спадщиною. Насамперед, це громадяни України, учнівська та студентська молодь, а також іноземні туристи, українці з діаспори. Важливе місце у цьому процесі належить численним громадським організаціям України.

За роки незалежності України виникло багато приватних музеїв, серед яких важливе місце займають історико-культурні та етнографічні музеї. Зокрема, приватний Музей Довбуша в с. Космачі, Харківський приватний музей міської садиби, Регіональний музей етнографії сіл пониззя ріки Теребля, Музей української домашньої ікони у м. Радомишль, Музей гуцульського побуту, етнографії та музичних інструментів Романа Кумлика (сmt. Верховина) та ін. [2].

Висновки. Отже, етнографічний (етнічний) туризм є одним із перспективних видів туризму в Україні. Розвиток етнографічного туризму стає новим цікавим напрямком діяльності, попит на етнічні тури, які можуть здійснюватися у рідні місця для туристів або з метою ознайомлення з культурою та історичною спадщиною певного краю, постійно зростає. Із свого боку туристичні фірми розробляють нові краєзнавчі маршрути для того, щоб зацікавити шанувальників саме етнографічними турами. Для залучення іноземних туристів проводяться фестивалів або різні святкові заходи. В Україні етнотуризм є новим і ще не до кінця освоєним явищем, але попри те набуває популярності і у майбутньому може стати одним з найпопулярніших видів туристичної діяльності як серед молоді, так і серед людей похилого віку. Незважаючи на всі труднощі, які існують сьогодні у нашій країні (політичні та економічні), сьогодні є періодом розвитку нових тенденцій у культурному житті для більшості регіонів України, а відтак орієнтація на етнографічний туризм стає однією з реальних можливостей економічного, соціального й культурного піднесення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Етнічна культура [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Етнічна_культура.
2. Етнічний туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC
3. Дутчак О. Теоретико-методологічні проблеми українського етнотуризму в контроверсійному баченні науковців / О. Дутчак, І. Калущкий // Гілея. – 2013. – № 73. – С. 64–66.
4. Этнотуризм – что это? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mede.su/content/78/read246.html>.
5. Закон України «Про туризм» : [Електронний ресурс] // Відомості верховної Ради України. – 1995. – № 31. – Режим доступу до джерела : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
6. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги-XXI, 2003. – 300 с.
7. Любіцева О. О. Туристичні ресурси України : навч. посіб. / О. О. Любіцева, Є. В. Панкова, В. І. Стафійчук. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.
8. Малова Н. А. Туризм и культурное наследие / Н. А. Малова // Межвузовский сборник научных трудов. – М., 2009. – Вып. I. – 249 с.
9. Муравська С. В. Етнічний туризм : до проблеми визначення терміну / С. В. Муравська // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму : проблеми та перспективи» (Львів, 2011 р.). – Львів, 2011. – С. 70–74.
10. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 «Економічна та спеціальна географія» / М. Л. Орлова. – Одеса, 2009. – 19 с.
11. Руденко С. Б. Музейна пам'ятка: соціокультурна сутність та місце в системі історико-культурних цінностей : монографія. – К. : НАКККІМ, 2012. – 120 с.
12. Савчук Б. П. Туристичне країнознавство : Європа. Навч. посіб. / Б. П. Савчук. – Івано-Франківськ, 2010. – 241 с.

13. Савчук Б. Українська етнологія / Борис Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 560 с.
14. Скансен // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B5%D0%BD>
15. Сучасні різновиди туризму : навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
16. Чаплінський Б. Проблематика етнокультурного ландшафту Гуцульщини : риси, поділ, збереження / Б. Чаплінський, А. Кібіч // Наукові записки Вінницького педагогічного університету. Серія: Географія. – 2010. – Вип. 21. – С. 259–265.
17. Черчик Л. М. Культурна спадщина як складова туристично-економічного співробітництва / Л. М. Черчик, Н. В. Коленда // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2010. – Спецвип. 3. – Ч. 3. – С. 208–211.
18. Bulter R. Tourism and Indigenous Peoples / R. Bulter, T. Hinch. – London : ITBP, 1996. – 134 p.
19. Malinowski G. Etnoturistika – turystika etnizna w Polsce / G. Malinowski // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела : <http://artelis.pl/artykuly/9521/etnoturistika-touristika-etnizna-w-polsce>.

REFERENCES

1. Etnichna kultura [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://uk.wikipedia.org/wiki/Etnichna_kultura.
2. Etnichni turyzm [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%95%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC
3. Dutchak O. Teoretyko-metodolohichni problemy ukrainskoho etnoturyzmu v kontroversiinomu bachenni naukovtsiv / O. Dutchak, I. Kalutskyi // Hileia. – 2013. – No 73. – S. 64–66.
4. Etnoturizm – chto eto? [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.mede.su/content/78/read246.html>.
5. Zakon Ukrainy «Pro turyzm» : [Elektronnyi resurs] // Vidomosti verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1995. – № 31. – Rezhym dostupu do dzherela : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-vr>.
6. Kyfiak V. F. Orhanizatsiia turystychnoi diialnosti v Ukraini / V. F. Kyfiak. – Chernivtsi : Knyhy-XXI, 2003. – 300 s.
7. Liubitseva O. O. Turystychni resursy Ukrainy : navch. posib. / O. O. Liubitseva, Ye. V. Pankova, V. I. Stafiichuk. – K. : Alterpres, 2007. – 369 s.
8. Malova N. A. Turyzm y kulturnoe nasledye / N. A. Malova // Mezhvuzovskiy sbornyk nauchnykh trudov. – M., 2009. – Vyp. I. – 249 s.
9. Muravska S. V. Etnichni turyzm: do problemy vyznachennia terminu / S. V. Muravska // Mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. molodykh vchenykh ta studentiv «Rozvytok ukrainskoho etnoturyzmu : problemy ta perspektyvy» (Lviv, 2011 r.). – Lviv, 2011. – S. 70–74.
10. Orlova M. L. Resursy etnichnoho turizmu rehionu: suspilno-heohrafichna otsinka (na materialakh Odeskoï oblasti) : avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia kand. heohr. nauk : spets. 11.00.02 «Ekonomichna ta spetsialna heohrafiia» / M. L. Orlova. – Odesa, 2009. – 19 s.
11. Rudenko S. B. Muzeina pamiatka: sotsiokulturna sutnist ta mistse v systemi istoriko-kulturnykh tsinnosti: monohrafiia. – K. : NAKKKIM, 2012. – 120 s.
12. Savchuk B. P. Turystychno-ekonomichne krainoznavstvo : Yevropa. Navch. posib. / B. P. Savchuk. – Ivano-Frankivsk, 2010. – 241 s.
13. Savchuk B. Ukrainka etnolohiia / Borys Savchuk. – Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 2004. – 560 s.
14. Skansen // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%B5%D0%BD>
15. Suchasni riznovydy turizmu : navch. posib. / M. P. Kliap, F. F. Shandor. – K. : Znannia, 2011. – 334 s.
16. Chaplinskyi B. Problematyka etnokulturnoho landshaftu Hutsulshchyny : rysy, podil, zberezhenia / B. Chaplinskyi, A. Kibych // Naukovi zapysky Vinnytskoho pedahohichnoho universytetu. Serii : Heohrafiia. – 2010. – Vyp. 21. – S. 259–265.
17. Cherchuk L. M. Kulturna spadshchyna yak skladova turystychno-ekonomichnoho spivrobitnytstva / L. M. Cherchuk, N. V. Kolenda // Naukovi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii : Ekonomika. – 2010. – Spetsvyp. 3. – Ch. 3. – S. 208–211.
18. Bulter R. Tourism and Indigenous Peoples / R. Bulter, T. Hinch. – London : ITBP, 1996. – 134 p.
19. Malinowski G. Etnoturistika – turystika etnizna w Polsce / G. Malinowski // [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do dzherela : <http://artelis.pl/artykuly/9521/etnoturistika-touristika-etnizna-w-polsce>.

Статтю подано до редакції 10.11.2016 р.